

КОВАЛЬОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА

кандидат юридичних наук,
стариший викладач кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID 0009-0001-0668-3047

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Статтю присвячено проблематиці ефективності антикорупційного законодавства України щодо злочинів, вчинених під час дії воєнного стану в оборонному секторі. Окреслено актуальність проблеми, а також об'єкт і предмет дослідження. Для аналізу використано різноманітні джерела, зокрема законодавчі акти, наукові публікації та звіти.

У статті також розглянуто шляхи забезпечення національної безпеки української держави та посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені в умовах воєнного стану. Визначено необхідність розвитку кримінального законодавства, що регулює відносини у сфері забезпечення національної безпеки, а саме в боротьбі з корупцією в оборонному секторі.

Ключові слова: корупційні кримінальні правопорушення; воєнний стан; національна безпека; сектор безпеки та оборони; нормативно-правове забезпечення; кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Агресія Росії стала своєрідним іспитом для всіх українських державних інституцій, у тому числі й у сфері безпеки та оборони. Зважаючи на те, що під час дії воєнного стану національна безпека держави перебуває під постійною загрозою, посилюється ризик зростання кількості корупційних правопорушень, зокрема в секторі безпеки та оборони.

Актуальність зазначеного питання пов'язане, по-перше, з виявленими фактами корупції, про які систематично повідомляють правоохоронні органи та засоби масової інформації. По-друге, з тим, що корупція у період воєнного стану є надзвичайно деструктивним явищем, яке не лише руйнує засади верховенства права та стримує економічний розвиток держави, а й загалом послаблює обороноздатність країни і її армії, призводить до втрат особового складу та завдає не меншої шкоди, ніж ворожі обстріли. У зв'язку з цим порушено питання щодо

встановлення більш суворого покарання за корупційні кримінальні правопорушення у період воєнного стану, зокрема на рівні з державною зрадою, оскільки наслідки вчинення цих злочинів є аналогічними. Тому дослідження антикорупційної діяльності в зазначеній сфері під час дії воєнного стану є дуже актуальним і важливим, урахувавши необхідність забезпечення ефективного функціонування влади, збереження національної безпеки та прав і свобод громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що стосуються регламентації дії антикорупційного закону в Україні вивчали такі вчені, як Т. Г. Гавриленко (висвітлення тематики судових розглядів корупційних справ як виклики воєнного часу [2]), В. О. Мартиненко (дослідження корупційних кримінальних правопорушень [5]), О. І. Мотлях (вияви корупції в питаннях загальнодержавної мобілізації військовозобов'язаних [6]) та інші. Проте до

цього часу названа проблема не знайшла свого належного відображення.

Отже, **метою** цього дослідження є теоретичне узагальнення актуальних питань нормативно-правового забезпечення національної безпеки, проблематика яких пов'язана зі зниженням корупційних ризиків в оборонній сфері.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо: у ст. 11 ККУ вказано, що злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Згідно зі ст. 11 ККУ поняття злочину охоплює такі основні ознаки: протиправність діяння, суспільна небезпечність діяння, винність діяння, учинення діяння суб'єктом злочину [1].

Типовими ознаками корупційного злочину є:

1) суспільна небезпечність – полягає в тому, що злочин заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які є об'єктами кримінально-правової охорони;

2) передбаченість діяння кримінальним законом – злочин має місце лише тоді, коли діяння безпосередньо передбачено статтею Особливої частини ККУ;

3) наявність діяння, що містить ознаки корупції, що передбачено у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»;

4) діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

З огляду на зазначене, корупційне кримінальне правопорушення варто розуміти як умисне суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки корупції, яке вчиняється спеціальними суб'єктами, за яке Кримінальним Кодексом України передбачено покарання [5, с. 44–47].

Питання протидії корупції є для України одним із пріоритетних, не враховуючи ключової проблематики щодо стану, в якому перебуває Україна у зв'язку з агресивними діями Російської Федерації й порушення нею територіальної цілісності й суверенітету нашої держави [6, с. 66–68]. Під час дії воєнного стану особливо важливою є боротьба з корупцією в оборонному секторі. Корупція в цьому секторі може мати надзвичайно серйозні наслідки, оскільки може призвести до:

- надмірних витрат на військову техніку, обладнання та послуги, що може позбавити країну важливих ресурсів у період воєнного конфлікту;

- зниження боєздатності військових: недобросовісні практики під час закупівель та наданні послуг

можуть призвести до низької якості військового обладнання та тренувальних програм, що може вплинути на боєздатність військ;

- зниження морального духу: якщо військовослужбовці відчують, що система корупції шкодить їхньому статусу і здоров'ю, це може вплинути на їхню моральність та готовність до виконання службових обов'язків.

Збереження інтегритету країни під час воєнного стану також передбачає ефективне ведення війни, забезпечення прав людини та міжнародних стандартів у веденні конфлікту, а також роботу над гуманітарними питаннями. Боротьба з корупцією в оборонному секторі є важливою складовою цього процесу, оскільки вона сприяє збереженню ефективності та морального духу військових, а також забезпечує країну необхідними ресурсами для ведення війни.

Корупційні кримінальні правопорушення, вчинені під час дії воєнного стану, можуть бути різними й охоплювати такі дії: взятки і хабарі (прийняття, надання або обіцянка надання взятки чи хабарів в обмін на вплив на військові рішення, отримання вигоди від військових організацій або вплив на воєнні закупівлі), зловживання владою (використання влади або військового становища для особистої вигоди, зокрема незаконні відкриття бізнесу або інші дії, що призводять до незаконних фінансових вигід), розкрадання військового майна (незаконне заволодіння, використання або знищення військового майна або ресурсів, таких як зброя, боєприпаси, спеціальне обладнання тощо), фальсифікація документів (підроблення або фальсифікація документів для отримання незаконних вигод або ухилення від військового обов'язку), організація злочинних груп (створення організованих злочинних груп для скоєння корупційних злочинів у рамках військового стану), незаконна торгівля зброєю (закупівля, продаж або незаконний обіг зброї, боєприпасів і іншого військового обладнання), злочини проти гуманітарного права (скоєння злочинів проти гуманітарного права, таких як військові злочини, вбивства цивільних осіб, пограбування гуманітарної допомоги та ін.).

Зауважимо, що відповідно до міжнародних договорів та конвенцій, зокрема Женевських конвенцій, злочини, скоєні під час війни або воєнного стану, можуть бути розглянуті як воєнні злочини і підлягати судовому переслідуванню на міжнародному рівні.

Женевські конвенції – це міжнародні договори, прийняті для захисту прав і захисту осіб, які не беруть участі безпосередньо в бойових діях, під час

воєнного конфлікту, включаючи воєнний стан. Женевські конвенції охоплюють чотири основні конвенції, кожна з яких регулює питання, пов'язані зі статусом та захистом різних категорій осіб під час конфлікту.

Перша Женевська конвенція (1949 р.) стосується поліпшення стану поранених і хворих в армійських лазаретах під час війни. Вона регулює статус поранених та хворих військовополонених.

Друга Женевська конвенція (1949 р.) стосується захисту ранених, поранених і хворих на морських судах під час воєнного конфлікту.

Третя Женевська конвенція (1949 р.) регулює статус військовополонених, тобто військових осіб, які потрапили в полон до ворожої сторони.

Четверта Женевська конвенція (1949 р.) стосується захисту цивільних осіб у час воєнного конфлікту [7].

Усі ці конвенції містять норми, що забороняють корупцію та кримінальні правопорушення, зокрема насильство, пограбування та зловживання владою, якщо це вчиняється під час дії воєнного стану або конфлікту. Конвенції також встановлюють обов'язки держав-учасниць стосовно захисту прав і безпеки цивільних осіб та військовополонених.

Якщо особа вчиняє корупційні або кримінальні правопорушення під час воєнного стану або конфлікту, вона може підпадати під кримінальну відповідальність за міжнародним правом та законами країни, в якій вона здійснює свої дії. Перебуваючи поза межами приміщення суду, тим паче за кордоном, обвинувачений, будучи центральною фігурою кримінального провадження, позбавляється можливості реалізувати право безпосереднього ознайомлення з речовим доказом. Натомість принцип безпосередності дослідження доказів, у тому числі речових, спрямований передусім на найкраще забезпечення можливості сторін з'ясувати всі обставини, які вони вважають важливими для вирішення справи, уточнити певні моменти та поставити під сумнів ті чи інші обставини [2, с. 26–29]. Стосовно сторони захисту, то це право забезпечується також і п. «д» ч. 3 ст. 6 Конвенції, щодо якого Європейський суд з прав людини зазначав, таке: до того, як визнати особу винуватою, всі докази проти неї мають бути представлені в її присутності під час публічного розгляду з метою надати можливість для їх спростування [3].

Корупція і кримінальні правопорушення під час дії воєнного стану є серйозними проблемами, які мають міжнародний контекст. Різні країни розробляють різні підходи до цих питань, але наявні загальні тенденції і міжнародні стандарти, які допомагають боротися з

корупцією і кримінальними правопорушеннями під час воєнного стану. Багато країн є учасниками Конвенції ООН проти корупції, яка встановлює стандарти для боротьби з корупцією в усіх сферах, зокрема, у сфері оборони та безпеки. Міжнародне гуманітарне право містить норми, що обмежують використання сили та забороняють зловживання владою навіть під час воєнних конфліктів. Порушення цих норм можуть каратися міжнародними трибуналами. Багато країн прагнуть вдосконалити системи контролю та нагляду в оборонному секторі, щоб запобігти корупції та зловживанню владою під час воєнного стану. Це може передбачати аудити, перевірки та інші заходи. Міжнародні організації, такі як ООН та Міжнародний кримінальний суд, можуть грати важливу роль у виявленні і каранні осіб, винних у корупції та кримінальних правопорушеннях під час воєнного стану. Міжнародна співпраця та підтримка можуть бути важливими для боротьби з корупцією та кримінальними правопорушеннями під час воєнного стану. Інші країни, міжнародні організації та цивільні групи можуть надавати допомогу та тиснути на владу для реформ.

Міжнародне співробітництво та дотримання міжнародних норм можуть відігравати ключову роль у боротьбі з корупцією та кримінальними правопорушеннями в умовах воєнного стану.

Під час дії воєнного стану зростає ризик корупції в оборонному секторі. Це викликано певними факторами, а саме:

Недостатня прозорість. У воєнних умовах зазвичай зменшується рівень доступу до інформації, що може призвести до збільшення можливостей для корупційних схем та зловживань.

Екстрені закупівлі. З моменту введення воєнного стану необхідно здійснювати швидкі та великі закупівлі оборонного обладнання та послуг. Це створює можливості для недобросовісних постачальників та офіційних осіб для здійснення корупційних схем.

Відсутність нагляду. У воєнних умовах контроль за діяльністю владних структур може бути обмеженим, що дозволяє корупційним схемам функціонувати з меншим ризиком викриття.

Зростання спекуляцій. Зазвичай під час воєнного стану підвищується попит на різні товари і послуги, що може створити сприятливе середовище для спекуляцій та незаконного збагачення.

Військовий комплекс. Військовий комплекс, що охоплює виробників зброї, постачальників послуг та офіційних осіб, може бути особливо вразливим до корупційних практик.

Для запобігання корупції в оборонному секторі під час воєнного стану, важливо забезпечити максимальну прозорість у видачі контрактів та проведенні закупівель, зокрема оприлюднення інформації про ціни, умови та постачальників. Запровадити ефективну систему контролю та нагляду за витратами та діяльністю в оборонному секторі. Зміцнити антикорупційні закони та механізми для притягнення винних осіб до відповідальності. Залучити незалежних аудиторів для перевірки діяльності оборонних структур. Запровадити освітні та інформаційні кампанії, щоб підвищити обізнаність громадськості щодо корупційних ризиків та їх впливу на національну безпеку.

Запобігання корупції в оборонному секторі є критично важливим для забезпечення ефективного захисту країни під час воєнного стану та збереження довіри громадськості до владних структур. Для боротьби з корупцією в оборонному секторі під час воєнного стану Україна має посилити антикорупційні інституції для врегулювання сектору оборони, збільшити прозорість та облік оборонних витрат, встановити міжнародний механізм перевірки та контролю за діяльністю оборонних підприємств, запровадити механізми звітності та публічного моніторингу в оборонному секторі. Також необхідно забезпечити відкритість та гласність в управлінні обороною, оприлюднення інформації про закупівлі та витрати грошей, удосконалити законодавство, що регулює оборонну сферу, і ввести суворі санкції за корупційні дії; створити незалежні комісії або організації для контролю за діяльністю в оборонному секторі; залучити міжнародних партнерів та організації для надання технічної і фінансової допомоги в боротьбі з корупцією. Також врегулювати інститут викривачів корупції та встановлення системи винагород для осіб, які надають інформацію про корупційні схеми в оборонному секторі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, результати дослідження актуальних питань нормативно-правового забезпечення та посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення під час дії воєнного стану дають змогу зробити висновок, що під час воєнного стану необхідно посилити контроль за дотриманням антикорупційного законодавства та прийняти зміни до Кримінального Кодексу України, які будуть діяти під час воєнного стану, зокрема:

1. Збільшення покарань за корупційні дії в оборонному секторі (довічне ув'язнення).

2. Посилення відповідальності за незаконне збагачення або розкрадання державних ресурсів, призначених для оборони.

3. Запровадження спеціальних процедур для розслідування корупційних злочинів у зоні воєнного конфлікту.

4. Розширення повноважень правоохоронних органів щодо боротьби з корупцією в оборонному секторі.

При подальшому дослідженні варто розглянути питання притягнення до відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені під час дії правового режиму воєнного стану, а також запобігання вчиненню цих правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України № 2341-III в редакції від 11.08.2023. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 20.09.2023).

2. Гавриленко Т. Г. Судовий розгляд корупційних справ – виклики воєнного часу. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 8–9 грудня 2022 р.). С. 26–29.

3. «Hummer v. Germany», № 26171/07, § 38, 19.07.2012; «Luca v. Italy», № 33354/96, § 39, 27.02.2001; «Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia», № 47023/99, § 57, 31.10.2001.

4. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. Ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 44–47.

5. Мартиненко В. О. Корупційні кримінальні правопорушення. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 8–9 грудня 2022 року). С. 63–65.

6. Мотлях О. І. Вияви корупції в питанні загальнодержавної мобілізації військовозобов'язаних. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 8–9 грудня 2022 року). С. 66–68.

7. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 995_153 в редакції від 08.02.2006. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 20.09.2023).

References

1. Kryminalnyi Kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine] № 2341-III v redaktsii vid 11.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukr.]
2. Havrylenko, T. H. (2022). Sudovyi rozghliad koruptsiinykh sprav – vyklyky voiennoho chasu» [Court of corruption cases – challenges of wartime]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 8–9 hrudnia 2022 r.). S. 26–29. [in Ukr.].
3. «Hummer v. Germany», № 26171/07, § 38, 19.07.2012; «Luca v. Italy», № 33354/96, § 39, 27.02.2001; «Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia», № 47023/99, § 57, 31.10.2001.
4. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho Kodeksu Ukrainy / D. S. Azarov, V. K. Hryshchuk, A. V. Savchenko [ta in.]; za zah. Red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Chernieia. 2-he vyd., pererob. i dopov. [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine / D. S. Azarov, V. K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [and others]; in general Ed. OHM. Juzhi, A. V. Savchenko, V. V. Black 2nd ed., revision. and added] Kyiv: Yurinkom Inter, 2018. S. 44–47 [in Ukr.].
5. Martynenko, V. O. (2022). Koruptsiini kryminalni pravoporushennia. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 8–9 hrudnia 2022 r.). S. 63–65. [Corruption criminal offenses [in Ukr.].
6. Motliakh, O. I. (2022). Vyiavy koruptsii v pytanni zahalnoderzhavnoi mobilizatsii viiskovozobov'iazanykh [Manifestations of corruption in the issue of nationwide mobilization of conscripts]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri, Materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv, 8–9 hrudnia 2022 r.). S. 66–68. [in Ukr.].
7. Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy 995_153 [Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War 995_153] v redaktsii vid 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. [in Ukr.].

Kovalova Tetiana

Ph.D. in Law,
senior lecturer of the Department
of State Security Faculty of State Security
of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine

CURRENT ISSUES OF REGULATORY AND LEGAL SECURITY OF ANTI- CORRUPTION LEGISLATION DURING THE EFFECT OF MARTIAL STATUS IN THE SECTOR OF SECURITY AND DEFENSE

The article is devoted to the issue of effectiveness of anti-corruption legislation of Ukraine regarding crimes committed during martial law in the defense sector. The relevance of the problem, as well as the object and subject of the research are outlined. Various sources were used for the analysis, including legislative acts, scientific publications and reports.

International cooperation and support for compliance with international norms can play a key role in combating corruption and criminal offenses under martial law.

It was emphasized that in order to fight corruption in the defense sector during martial law, Ukraine should strengthen anti-corruption institutions, in particular in the security and defense sector, increase transparency and accounting of defense expenditures, establish an international mechanism for checking and monitoring the activities of defense enterprises, introduce reporting mechanisms and public monitoring in the defense sector. It is proposed to ensure openness of information about procurement and spending of money, to improve the legislation regulating the defense sphere, and to introduce strict sanctions for corruption. It is also proposed to create independent commissions or organizations to monitor activities in the defense sector, to attract international partners and organizations to provide technical and financial assistance in the fight against corruption. Issues related to the development of the institute of corruption whistleblowers and the establishment of a reward system for persons who provide information on corruption schemes in the defense sector were considered.

The article also defines the ways of ensuring the national security of the Ukrainian state and increasing responsibility for corruption crimes committed under martial law, as well as the need for the development of criminal legislation that regulates relations in the sphere of ensuring national security, in particular regarding the fight against corruption in the defense sector.

Keywords: *corruption criminal offenses; martial law; national security; security and defense sector; regulatory and legal support; criminal responsibility.*